

MİLLİ MÜCADELE'DE DENİZLİ'NİN NAZILLI İLE İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU

Pamukkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü

GİRİŞ

Osmanlı Devleti 20.yy'ın ilk çeyreğinde Trablusgarp, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşına girmiştir. Birinci Dünya Savaşı, emperyalistlerin amaçlarını gerçekleştirmeleri için tarihi bir fırsat olarak görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin toprakları savaş içinde gizli anlaşmalar ile paylaşılmış, bu paylaşımlar savaş sonunda hayata geçirilmeye başlanmıştır.

İngiltere ile Fransa, Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in İtalya'ya verilmesinin kendilerinin Akdeniz hakimiyeti konusunda sorun yaratacağını düşünmüştür. Yapılan görüşmeler sonucunda Birleşik Amerika'nın da desteği alınarak, İtalya saf dışı bırakılmak istenmiştir. Lloyd George ve Woodrow Wilson fikir birliği içinde, Batı Anadolu'nun sözde mezalime uğramış Rumlarını kurtarmak için İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline karar vermiştir (Tekir-Ural 2017: 127).

Lloyd George'un emperyalist çıkarları ile Venizelos'un büyük Yunanistan emelleri Batı Anadolu üzerinde birleşmiştir. Ege'nin her iki kıyısına sahip güçlü bir Yunanistan'ın İngiliz çıkarlarına hizmet edeceğine kesin gözü ile bakılarak, İngiltere'nin önderliğinde Fransa'nın desteğinde Yunanistan'ın İzmir'i işgalinin önü açılmıştır.

Mondros Mütarekesi Osmanlı Devleti'ni işgallere açık bir hale getirirken, Paris Barış Konferansı'ndan Yunanlıların Batı Anadolu bölgesine yerleşmeleri yönünde karar çıkarılması halkın endişelerini artırmıştır. Mütarekenin uygulanmaya başlaması bütün yurttaki milli cemiyetlerin kurulmasına yol açmış, İzmir'de de Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti faaliyete geçmiştir.

Nurettin Paşa İzmir Valiliği'ne getirildikten sonra İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti ile bağlantı kurmuş, cemiyetin İzmir, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa ve Balıkesir vilayetlerini temsil edecek delegelerin katılımı ile İzmir'de kongre toplanması kararı alınmıştır. Kongre, vilayetlerden müftü, belediye reisleri ile her kazadan iki ve livalardan üç delegenin İzmir'e gelmesiyle 17 Mart 1919'da toplanmıştır¹ (Bayar 1997C.5: 145). Kongre dönemindeki en önemli faaliyetlerden biri, il ve ilçelerden gelen delegelerin gruplar halinde İzmir Valisi Nurettin Paşa'nın makamına götürülerek, Paşa tarafından ihtiyaç halinde direnme örgütlerinin çekirdeklerini kendi il ve ilçelerinde kurmaları için tavsiye almaları olmuştur (Taçalan 1981: 160). 17-19 Mart 1919 tarihlerinde faaliyet gösteren kongre, Yunanlılara karşı izlenecek siyaset ile İzmir'in işgali yönünde yapılacak bir girişime silahla karşı koymanın ilk somut işaretini vermiştir (Akin 2001: 10). Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin Nurettin Paşa ile yapılan görüşmede Paşa'yı Denizli'ye davet etmesi, direniş yönündeki kararlılığı önceden ortaya koyması açısından önemli bir çıkış olmuştur (Toker: 24; Albayrak 1998: 93).

15 Mayıs 1919 günü İzmir'i işgal için asker çıkararak Yunanistan işgal esnasında soğukkanlılığını ancak öğleye kadar koruyabilmiştir. Yunan birlikleri Konak meydanına geldikten kısa bir süre sonra mezalime başlamıştır. O gün ve o hafta içerisinde Yunan askerlerinin İzmir ve çevresinde gerçekleştirdiği mezalim kısa sürede tüm ülkede ve dünyada büyük yankılar uyandırmıştır. İşgal, İzmir'in işgali ile sınırlı kalmamış, Batı Anadolu'da işgali yayma emelleri uygulamaya geçirilmiştir.

¹. Bu kongreye 37 belediye başkanı ile 37 müftü olmak üzere 165 delege katılmıştır. Sarıkoyuncu 1997: 75.

SONUÇ

İşgale uğrayan Aydın ve çevresinde başından itibaren işgale karşı kararlı bir direniş görülmüştür. Direniş gösteren Aydın Kuva-yı Milliyesine Milli Mücadelenin başlangıcından itibaren Denizli katkı yapmaya çalışmıştır.

Denizli merkezinden ve haricinden gönüllü sıfatıyla insanların ortaya çıkıp vatan savunmasına katılmalarında yalnız işgalden korunma duygusunun zorlaması değil, Yunan işgaliyle kendini gösteren her türlü mezalimi sona erdirerek, işgale tamamıyla son verme arzusu hakim olmuştur.

Denizli'nin Kuva-yı Milliye hareketinin oluşumunda ve gelişiminde önemli bir yer edinmesinin arkasında, Denizli'nin mülki ve askeri yetkililerinin samimi gayretleri yanında, toplumu harekete geçirme yönünde en başta Müftü Ahmet Hulusi Efendi ile ilçe müftüleri ve eşraftan kişilerin varlığı da önemli etki yapmıştır.

Denizli Kuva-yı Milliyesi, Aydın ve Nazilli'ye verdikleri destek ile Yunan Birliklerinin Denizli'ye doğru ilerleyişlerini yavaşlatma ve durdurma yönünde 22 Haziran 1919'a kadar başarı sağlamıştır. Bu dönemde Denizli'deki milli oluşum cepheyi askeri, aynı, nakdi ve insani açıdan olmak üzere sürekli takviye etmiştir.

Denizli başlangıçtan itibaren iyi bir örgütlenme sağlayarak, Aydın cephesinin kurulmasında ve kurulan cephenin yaşatılmasında önemli katkılar yapmıştır. Cepheye yaptıkları katkı sadece askeri açıdan olmayıp, Aydın ve Nazilli bölgesinden içeriye yapılan göçlere de sahne olan Denizli, Milli Mücadele Dönemi'nde yaşanan güçlüklerde dikkate alınırsa bu göçmenlerin barındırılması ve beslenmesi yönünde zor şartlarda destek sağlamaya çalışmıştır. Aydın ve Nazilli'den Denizli'ye getirilen Rumların da bir süre Denizli'de barındırılmaları sağlanmıştır. Denizli işgal görmese de işgalin yarattığı tüm olumsuzlukları yaşamıştır.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Kızılay Arşivi, 153-92 (DFFF6B) (16 Temmuz 1335/1919)
Kızılay Arşivi, 193-9 (19241058) (21 Temmuz 1335/1919)
Kızılay Arşivi, 193-94 (19F53F18) (10 Ağustos 1335/1920)
Kızılay Arşivi, 93.140 pdf (39030E16) (26 Eylül 1338/1922)

Kitap-Kitap Bölümleri

Aker M. Ş. 1937a. *İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali*, 105 Sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı, 1 Haziran 1937, Yıl:11, Sayı:46, Cilt II, İstanbul.
Aker M. Ş. 1937b. *İstiklal Harbinde 57.Tümen ve Aydın Milli Cidali*, 106 Sayılı Askeri Mecmua'nın Tarih Kısmı, 1 Eylül 1937, Yıl:11, Sayı:47, Cilt III, İstanbul.
Akin, V. 2001. *Milli Mücadele'de Sarayköy*, Denizli.
Albayrak, M. 1998. *Milli Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919 - 2 Ağustos 1920)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
Apak, R. 1990. *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Yayını, Ankara.
Atatürk, M. K. 1984. *Nutuk*, Cilt I, (1920-1927), Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz, Ankara.
Aybars, E. 2005. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Zeus Kitabevi, İzmir.
Aydın, S. 2002. *Güneybatı Anadolu'da Kuva-yı Milliye Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yayını, 3.Baskı, Ankara.
Başaran, M. 2006. *Milli Mücadele'de Çine Heyet-i Milliyesi (1919-1920)*, Aydın.
Bayar, C. 1997C.5. *Ben de Yazdım*, Milli Mücadeleye Gidiş, Sabah Kitapları, C.5, İstanbul 1997.
Bayar, C. 1997C.6. *Ben de Yazdım*, Milli Mücadeleye Gidiş, Sabah Kitapları, C.6, İstanbul 1997.
Bayar, C. 1997C.7. *Ben de Yazdım*, Milli Mücadeleye Gidiş, Sabah Kitapları, C.7, İstanbul 1997.
Buğdaycı, A. 1996. *Milli Mücadele'de Nazilli, 1919-1922*, Nazilli.
Dayı, E. 1998. *Nazilli Kongreleri (1919)*, Atatürk Üniversitesi Yayını, No: 866, Erzurum.

- Derinsu Dayı, E. 2007. "I. Nazilli Kongresi", *Milli Mücadele Tarihi İçinde 85. Yılında Nazilli Kongreleri'nin Yeri ve Önemi*, Milli Mücadele'de Aydın Cepheleri 1, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği, İstanbul: 57.
- Genel Kurmay Harp Tarihi Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi*, C.VI, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar (1919-1921), Ankara 1974.
- Gökbel, A. 1964. *Milli Mücadelede Aydın*, Aydın.
- Güneş, G. 2007. *Milli Mücadele'nin Başlarında Heyet-i Milliye'den Heyet-i Merkeziye'ye Nazilli'de Yerel Örgütlenme*, Milli Mücadele Tarihi İçinde 85. Yılında Nazilli Kongreleri'nin Yeri ve Önemi, Milli Mücadele'de Aydın Cepheleri 1, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği, İstanbul: 49-50.
- Haytoğlu, E. 2007. "Milli Mücadele'de Denizli'nin Aydın Kuva-yı Milliyesi ile İlişkileri", *Milli Mücadele'de Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Edt. G. Güneş-M. Başaran, Milli Mücadele'de Aydın: 8, Aydın Belediyesi Yayını, Aydın: 181.
- İlçemiz Bekilli 1998*: Bekilli Kalkınma ve Dayanışma Derneği.
- Jaeschke, G. 1989. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, TTK Yayını, Ankara.
- Kocatürk, U. 1988. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, TTK Yayını, 2.Baskı, Ankara.
- Köstüklü, N. 1999. *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Özkaya, Y. 1994. *Milli Mücadele'de Ege Çevresi*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Öztoprak, İ. - AYTEPE, O. - KARATAŞ, M. 2014. *Yunan İşgalinde Batı Anadolu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, I. Cilt, Ankara.
- Sarıhan, Z. 1993. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I (Açıklamalı Kronoloji) Mondros'tan Erzurum Kongresi'ne (30 Ekim 1918-22 Temmuz 1919)*, Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Sarıkoymuncu, A. - Sarıkoymuncu Değerli, E. 2019. *Milli Mücadelede Din Adamları III*, DİB Yayınları, Ankara.
- Sarıkoymuncu, A. - Tomalı, A. 2019. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Denizli'de Sağlık Hizmetleri (1839-1938)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, Denizli.
- Sarıkoymuncu, A. 1997. *Milli Mücadele'de Din Adamları I, (Ahmet Hulusi, Mehmet Rifat, Hacı Tevfik ve Abdurrahman Kamil Efendiler)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2.Baskı, Ankara.
- Selek, S. 2002. *Milli Mücadele I, Ulusal Kurtuluş Savaşı*, Örgün Yayınevi, 3.Baskı, İstanbul.
- Taçalan, N. 1981. *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, Hür Yayın, İstanbul.
- Tekeli, İ. - İlkin, S. 1989. *Ege'deki Sivil Direniş'ten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey*, TTK Yayını, Ankara.
- Tokat, E. A. 1995. *Milli Mücadelede Sarayköy Hatıralarım*, İstanbul.
- Toker, T. (Yıl yok). *Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele'de Denizli*, Denizli Sanayi Odası Yayını: 3, Denizli.
- Toker, T. 1967. *Denizli Tarihi*, Yenigün Matbaası, Denizli.
- Turan, M. 1999. *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli-1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- Tütenk, A. A. 1949. *Milli Mücadelede Denizli*, Denizli Öğretmen Yardımlaşma Derneği Yayın No: 1, İzmir.

Makaleler

- Akkoyun, T. 1991. "Aydın Kuva-yı Milliyesi'nin Bazı Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın Teşekkürü", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, Ege Üniversitesi Yayını: 192-193.
- Pancar, E. 2009. "Yunan İşgalleri Karşısında Göç Hareketi", *ÇTTAD*, Sayı VIII/18-19 (2009 Bahar-Güz): 58.
- Şahingöz, M. 2002. "Milli Mücadele'de Protesto ve Mitingler", *Türkler*, Cilt 15: 735.
- Tekir, S. - Ural, S. 2017. "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri (1919-1920)", *CTAD*, 13/26: 127.
- Türkman, S. 1998. "Kuva-yı Milliye'nin İşe İkmali ve Heyeti Temsiliyenin Kaynakları", *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı 22: 201.

Bildiriler-Panel

- Akandere, O. - Akcan, E. 2007. "Milli Mücadele Dönemi'nde Demirci Mehmet Efe ile Denizli Mutasarrıfı Faik Bey Arasındaki İlişkiler", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-7-8 Eylül 2006, Cilt 1, Denizli: 542.
- Akın, V. 2006. "Nazilli Cephesi'nde Sarayköy Müfrezesi", *Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri*, (Panel:16 Aralık 2005), Edt: M. Başaran, Aydın Tarih Grubu Yayını: 3, Aydın: 86.
- Başaran, M. 2007. "Kuva-yı Milliye Dönemi Demirci Mehmet Efe'nin Faaliyetleri", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-7-8 Eylül 2006, Cilt 1, Denizli: 533.
- Bildirici, Y. Z. 2007. "Milli Mücadele'de Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin Çalışmaları", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, 6-7-8 Eylül 2006, Cilt 1, Denizli: 524.
- Cura, B. 2006. "Demirci Mehmet Efe'nin Nazilli'de Kuva-yı Milliye Faaliyetleri", *Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri*, (Panel), Edt: M. Başaran, Aydın Tarih Grubu Yayını: 3, Aydın: 129.
- Eskicioğlu, O. 1992. "Ahmet Hulusi Efendi'nin Şahsiyeti ve Faaliyeti Hakkında Bazı Tespitler", *Milli Mücadele'de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu*, 24-25-26 Haziran 1992, Türk Ocakları Denizli Şubesi, Denizli: 23.
- Güneş, G. 2006. "Yunan İşgali'nin Nazilli ve Çevresinde Yarattığı Tahribat", *Milli Mücadele'de Nazilli Cephesi ve Önderleri*, (Panel: 16 Aralık 2005), Edt: M. Başaran, Aydın Tarih Grubu Yayını: 3, Aydın: 135.
- Haytoğlu, E. 2007. "Müftü Ahmet İzzet Efendi (Çalgüner) ve Milli Mücadele'de Çal", *Çal Sempozyumu*, 01-03 Eylül 2006, Çal Yöresi Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayını: 3, Denizli: 376.

- Kuran, E. 1988. "Milli Mücadele'de Aydın ve Nazilli Cephesi", *Merkez Efendi Sempozyumu*, 27-29 Haziran 1988, Türk Ocağı Denizli Şubesi Yayını No: 1, Manisa: 183.
- Sarıkoçuncu, A. 1992. "Milli Mücadelede Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi", *Milli Mücadele'de Denizli ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi Sempozyumu*, 24-25-26 Haziran 1992, Denizli: 42.

Tezler

- Akkoyun, T. 1988. *İstiklal Savaşında Aydın Kuva-yı Milliyesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Karabiga, Ü. 2016. *Müftü Ahmet İzzet Efendi ve Çal Kuvva-i Milliye Teşkilatı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- Pancar, E. 2010. *Aydın ve Muğla Kuva-yı Milliyesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.